

راه های توانمند سازی زنان در جامعه اسلامی

مرضیه موسوی^۱

چکیده

بانوان به عنوان نیمی از منابع انسانی در تدبیر فرآیند سیاستگذاری ها و برنامه ریزی ها و تصمیم گیریهای ملی، تأثیر گذارند. مشارکت و حضور فعال زنان در عرصه های مختلف اجتماعی، سیاسی و فرهنگی و توانمند سازی آنان برای ایفای نقش های همه جانبه توسعه ای، حق انسانی و خدادادی آنان است. هر کشوری باید تلاش کند تا با توانمند سازی بیشتر زنان، منابع مشارکت آنها را در عرصه های گوناگون برطرف کند تا جامعه به رشد و شکوفایی بیشتر دست یابد. در این صورت است که بانوان میتوانند به وضع مطلوبشان در جامعه برسند. امروزه که میزان حضور زنان و نحوه ایفای نقش آنان در عرصه های گوناگون از شاخصه های توسعه انسانی محسوب میشود با افزایش رقابت در سطح جهانی، توانمندسازی دیگر یک انتخاب نیست، بلکه یک ضرورت است البته در کنار تاکید بر مشارکت زنان در عرصه های مختلف اجتماعی، هیچ گاه نباید نقش مثبت و فوق العاده حیاتی آنان در خانواده نادیده گرفته شود. در جامعه نیز قوانین باید به گونه ای تنظیم گردند که مشارکت بانوان با در نظر گرفتن شخصیت حقیقی زن نیز به حد اعلائی خود برسد، آن هنگام است که این ظرفیت عظیم میتواند تأیید و تقویت نظام را به دنبال آورد. توانمند شدن بانوان هم از این لحاظ که باعث بهره وری نظام از آنها میشود و هم اینکه خود آنها به احساس رضایت مطلوبی می رسند قابل تامل است. شناخت روش های توانمند سازی بانوان با توجه به چهار چوب های جامعه اسلامی از اهداف مورد نظر این مقاله است. بر این مبنا مقاله حاضر در پی پاسخگویی به این سوال اصلی است که از چگونه در جامعه اسلامی توانمندی بانوان محقق میگردد؟

کلید واژه ها: توانمند سازی زنان، توانمند سازی اجتماعی، توانمند سازی سیاسی، توانمند سازی فرهنگی، شخصیت حقیقی زن.

مقدمه

یکی از راه های اساسی برای پیشرفت جامعه توجه به بانوان به عنوان نیمی از منابع انسانی است به گونه ای که حضور سازنده و مطلوب بانوان در عرصه های مختلف اجتماعی سیاسی و فرهنگی میتواند سرنوشت حال و آینده نظام اسلامی را تحت تأثیر

---

۱. طلبه سطح دو، حوزه علمیه حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف Marzieh.Mousavi.91906811736@gmail.com

قرار دهد. بر این اساس بانوان میتوانند با آگاهی از تاثیر نقش خود در روند پیشرفت نظام اسلامی توانمندی های خود را افزایش داده نظام را در جهت توسعه یاری رسانند.

بانوان که نیمی از پیکره جامعه هستند تاثیر مستقیم در سعادت و شقاوت نیم دیگر این پیکره دارند، بر خلاف مرد، وقتی زن وارد میدان میشود همسر و فرزندان او هم وارد میشوند؛ بر این اساس هر اندازه توجه به موضوع بانوان بیشتر شود جامعه از نسلی سالم، خلاق و پویا برخوردار میگردد. که این خود از پیش نیازهای توسعه نظام به شمار می آید.

اما متأسفانه موانع و کمبودها در راستای توانمندی بانوان باعث اتلاف استعدادها و سردرگمی و عدم تحقق اهداف و آرمان های مورد نظر می شود. هر چه توانمندی در بانوان بیشتر شود مشارکت آنها در امور مختلف اجتماعی نیز بیشتر میشود که این از معیارهای اساسی ارزیابی توسعه در جامعه است. افزایش این مشارکتها بیانگر کاهش بی تفاوتی به پیشرفت نظام و حرکت به سوی توسعه است. قوانین جامعه نیز باید به گونه ای تنظیم گردند که مشارکت بانوان با توجه به شخصیت حقیقی زن نیز به حد اعلای خود برسد آن هنگام است که این ظرفیت عظیم میتواند تائید و تقویت نظام را به دنبال آورد. توانمند شدن بانوان هم از این لحاظ که باعث بهره وری نظام از آنها میشود و هم اینکه خود آنها به احساس رضایت مطلوبی می رسند قابل تامل است.

در اعتقادات شیعه عدالت یک اصل محوری است که بر تمام دایره ی تکوین و تشریح حاکم است، در خصوص بانوان نیز همانند مردان برابری در مشارکت (احراز مشاغل و میزان حضور در اجتماع)، آگاهی (مدارج تحصیلی، یکسانی نظام تحصیلی)، دسترسی به منابع و امکانات (از جمله منابع مالی...) حق انسانی است و این یک نیاز برای دستیابی به توسعه پایدار و متوازن می باشد.

براین اساس جامعه اسلامی نیاز به یک نگاه جامع نگر، روشمند و کارآمد برای ارتقاء حقوق و منزلت بانوان در دنیای امروز است و این باعث تقویت توانمندسازی بانوان میگردد.

در هر میدانی که بانوان مسئولانه وارد میشوند پیشرفت در آن چند برابر خواهد شد، وقتی زن خانواده وارد میدان میشود، یعنی همسر و فرزندان او هم وارد میشوند ولی حضور مرد اینگونه نیست.^۱

توانمند کردن بانوان و به فعلیت رساندن پتانسیل های بالقوه آنان با ارائه الگوهای مناسب اسلامی علاوه بر حفظ کرامت و ارزش معنوی زن میتواند مصالح جامعه را نیز محفوظ می دارد. لذا کشوری میتواند ادعای نیل به توسعه داشته باشد که به موضوع زنان توجه ویژه نماید.

در برنامه ریزی هایی که در نظام صورت میگیرد توانمندسازی بانوان یک ضرورت است که هدف آن تبیین و توصیف مشارکت زنان در فرآیند توسعه یافتگی است. از این رو تحقیق حاضر در صدد پاسخگویی به این است که:

^۱ بیانات خامنه ای، زن و بازیابی هویت حقیقی، صفحه ۲۵۹

هدف از توانمند سازی بانوان چیست؟

چه موانعی بر سر راه توانمند سازی بانوان قرار دارد؟

چه راهکار هایی برای توانمند سازی بانوان ارائه میگردد؟

چرا که اگر این مسئله حل نشود، زمینه لازم برای رشد شخصیت اجتماعی بانوان و احیای حقوق مادی و معنوی آنان و بهره وری از قابلیت ها و توانایی های آنان برای توسعه جامعه فراهم نمیگردد؛ از این رو با الهام از تعالیم اسلامی زمینه های توانمندسازی بانوان بر مبنای آرمانها و ارزشهای اسلامی باید بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد تا با بهره گیری از این ظرفیت جامعه ایده آل از نظر اسلام را به منصفه ظهور رسانید. مشارکت بانوان در امور مختلف اجتماعی به عنوان عضوی از جامعه در دوره های مختلف مشاهده میشود. اسلام زن را مانند مرد به تمام معنا مستقل و آزاد میدانند، به طور خاص در تدوین قانون اسلام در دوران پیامبر(ص) نیز شیوه رفتار پیامبر با فاطمه زهرا (س) حضور زنان را در عرصه های سیاسی و اجتماعی را تاکید میکردند. قرآن کریم نیز با بیان نمونه هایی از حضور سیاسی بانوان در صحنه اجتماع، افزون بر آن که بر این حضور صحنه گذارده است، از این گونه فعالیت های سیاسی آنان تجلیل نیز به عمل آورده است.

در طول تاریخ، مسائل و مشکلات زنان در تمامی جوامع به اشکال و صور مختلف وجود داشته است و جنبش ها و نهضت های زنانه به دنبال اعاده حقوق خود بوده اند، از آنجا که قدرت های سیاسی و اقتصادی همواره در دست مردان بوده مشارکت های اجتماعی زنان بعنوان نیمی از جامعه نهادینه نشده و نیاز به توجهی ویژه دارد. گرچه در این زمینه پژوهش هایی، از جمله، برگزاری هم اندیشی " بررسی مسائل و مشکلات زنان؛ اولویت ها و رویکردها" در سال ۱۳۷۹ توسط حوزه علمیه خواران صورت گرفته است.

راهکارهایی که در این مقاله ارائه شده بر اساس مبانی اسلام و در نظر گرفتن موقعیت ویژه بانوان است، که در ارائه راهکارها حفظ اساس و بنیاد خانواده نیز باید در کانون توجه قرار بگیرد.

۱-هدف از توانمند سازی

در هر جامعه ای همیشه زنانی هستند که بنا به دلایل مختلف روال عادی زندگی را از دست داده اند و وضعیتی اضطراری پیدا کرده اند، بهترین راه حمایت از این قشر توانمند کردن آنهاست. هرچند این افراد بیش از دیگران نیازمند توانمند شدن هستند ولی برای نظریه توانمند سازی بانوان، میتوان اهدافی کلی را در نظر گرفت. با توانمند سازی بانوان جامعه که نیمی از جامعه را تشکیل میدهند قابلیت ها و استعدادها، رغبت ها، مهارت های این طرفیت عظیم شناسایی شده و با تقویت آنها در توسعه جامعه به کار گرفته میشود. میزان توانمندی که در بانوان افزایش یابد با فعالیت در بخش های مختلف و رسیدن به خود کفایی، کرامت انسانی آنان نیز حفظ می شود. در روابط اجتماعی با خانواده و دیگران به شیوه مناسب دست پیدا می کنند. از دیگر اهداف توانمند سازی تامین سلامت روحی و روانی بانوان است تا با فعالیت های مفید احساس افسردگی و سرخوردگی در آنان از بین برود.

توانمند سازی آن است که در توسعه فردی به مرحله ای برسیم که هر فرد امکان انتخاب بر اساس خواست های خود را داشته باشد. تعاریف گوناگونی توسط صاحب نظران در زمینه توانمند سازی ارائه شده است که از آن جمله می توان به نظرات زیر اشاره کرد:

توانمند سازی یعنی کشاندن کسانی که در بیرون از حوزه های تصمیم گیری قرار دارند به درون این حوزه ها. (آبوت و والاس)^۲

سویاف و لوین^۳ اشاره می کنند که توانمند سازی، شامل توسعه حالت ذهن (احساس قدرت، سودمندی و شایستگی) و تغییر شرایط ساختاری است. به گونه ای که باعث تخصیص مجدد قدرت باشد. توانمندسازی فرآیندی است که طی آن زنان از نیازها و خواسته های درونی خود آگاه می شوند، جرات دستیابی به هدف را در خود تقویت می کنند و از توانایی لازم برای عملی ساختن خواسته های خود برخوردار می شوند. توانمندی بانوان آماده سازی آنها برای فعالیت در جهت دست یافتن به اهداف فردی و اجتماعی است که باعث افزایش عزت نفس و احترام به خود شده و نتایج آن در رفتار با دیگران جلوه میکند.

در کشورهای در حال توسعه حضور فعال بانوان در نظام اداری و بهبود کیفیت خدمات دولتی، فعالیت های علمی و... کمک شایانی کرده است. بر این اساس بر قانونگذار لازم است که با وضع قوانین مناسب زمینه را برای عدالت اجتماعی که شاخه ای از آن توانمندسازی بانوان است فراهم سازند.^۴

توانمند سازی بانوان از جمله راه هایی است که با ارتقای قابلیت زنان به آن ها کمک میکند تا به نظارت بر زندگی خود را با دسترسی به منابع و تصمیم گیری ها برسند. جامعه ای که برای رسیدن به توسعه تلاش میکند باید بر اساس عدالت اجتماعی با بهبود بخشیدن به شرایط بانوان به استیفاء حقوق آنان بپردازد.

از نظر اسلام زن میتواند به مثابه یک عنصر انسانی، تمام مراحل کمال را طی کند و در صحنه های سیاسی، اداری و دولتی فعالانه به جامعه خدمت کند. در عین حال باید توجه داشت؛ اکنون که تهاجم همه جانبه غرب استعماری بر ضد زنان مسلمان شدت یافته است، آنان باید دریابند رسالت بیشتری بر عهده آنهاست. از این رو، باید توطئه دشمنان اسلام و برنامه های آنان را که با عنوان فمینیسم برای زنان جهان طراحی شده است، برای زنان مسلمان شرح داد و آنها را از خطری که در آینده متوجه آنهاست، آگاه ساخت. این وظیفه و رسالت تک تک بانوان مسلمان است و بدیهی است تشکل های اسلامی زنان، رسالت بیشتری به عهده دارند.^۵ در جوامع غربی که تصور می کنند برای زن شخصیت والایی قائلند در عمل می بینیم او را چنان تحقیر

Empowerment - ۱

Abbott & wallace - ۲

Swift & Levin - ۳

۴- حوزه نت

۵. حبیبی کتاب شناسی توصیفی زن و خانواده، صفحه ۵۵

کرده اند که به صورت یک عروسک بی ارزش یا وسیله ای برای خاموش کردن آتش شهوت ویا ابزاری برای تبلیغ کالاهایشان درآمده است.^۱

۲. چه موانعی بر سر راه توانمند سازی بانوان قرار دارد؟

۱-۲ فردی - روانی

تحقیر و تبعیض بانوان که نیمی از جامعه جهانی را تشکیل می دهند تنزل کرامت و مقام انسانی را به دنبال می آورد. این باعث عقب ماندگی بانوان و باز ماندن از رشد و پویایی آنان میشود. بانوان در برابر تبعیض به روش های مختلفی از خود عکس العمل ابراز میکنند که تاثیرات منفی آن بر مشکلات جامعه می افزاید. اولین مرحله در توانمند سازی بانوان رفع این مشکل است.

۲-۲ فرهنگی - اجتماعی

اگر فرهنگ جامعه مردان را مدیر، بی پروا، قدرتمند و مستقل معرفی کند و در مقابل زنان را با ویژگی های: وابسته و منفعل و حساس، ضعیف معرفی کند، امکان بهره وری از منابع و فرصت ها برای بانوان محدود میشود. و زمانیکه این فرهنگ در ذهن زن نهادینه شود ادراکی منفی از توانمندی خود در ساختار روانی او شکل میگیرد.

قرآن برای این گونه مشکلات روانی و مسائل بانوان از جمله افسردگی که ناشی از احساس قربانی شدن است اینگونه پاسخ میدهد: "وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا"^۲

زنانی که کارهای منزل را با انگیزه الهی انجام میدهند، نشاط در انجام امورشان دارند که این ثمره تقویت گرایش دینی در خانم هاست.

اگر گفته میشود وظیفه زن در مرحله اول در خانواده است از این روست که با تربیت صحیح فرزند می تواند به بهترین سرمایه ی مادی و معنوی دست یابد و صدقه جاریه برای نیک بختی ابدی پدر و مادرش باشد، حال آنکه بعضی افراد در کنار خانه داری توانایی قبول مسئولیت های خارج از خانه را نیز دارند و مخالفتی با آن نیست. بر خلاف باوری که کشورهای جهان سوم دارند که چون زنان نقش مادری و همسری در خانه دارند نمیتوانند با نقش بیرون از خانه آن را ترکیب کرده و موفق باشند. البته این نتیجه تلاش دشمن برای از بین بردن جایگاه و قداست مادر و زن بودن است که با ارائه برنامه های دراز مدت نهایت تلاش خود را کرده است ولی این حقیقت که زن در تربیت فرزندان و ایجاد خانواده سالم مهم ترین نقش را دارد انکار ناپذیر است.

۱. مکارم شیرازی، زن در تفسیر نمونه؛ صفحه ۷۰

۲. اسراء. ۱۹: و هر کس که سرای آخرت را بطلبد، و برای آن سعی و کوشش کند، در حالی که ایمان داشته باشد، چنین کسانی سعی و تلاش آنها، (از سوی خدا) پاداش داده خواهد شد.

۳-۲ ضعف ارتباط با حوزه دین

حوزه ها به سبب دسترسی به گنجینه های معارف انسانی و اسلامی می توانند با استخراج مباحث مورد نیاز زنان و ارائه آنها به شیوه های مناسب و قابل قبول و گسترش علمی، آموزشی و هنری آنها در خانواده و اجتماع، انجام وظیفه نمایند.^۱ ولی در جهان امروز سازمان ملل مذهب را متهم کرده و عامل اصلی عقب ماندگی معرفی می کند، حال آن که در حرکت های غیر مذهبی صدمه های عمیقی را بر پیکره جامعه بشری و به خصوص جامعه بشری وارد کرده است. اصول اخلاقی و مذهبی بر برنامه های امور زنان ضرورت ویژه ای پیدا کرده است.

ارتباط میان حوزه و نهادهای مختلف را نباید تنها برای صحنه گذاشتن بر عملکرد و کسب تکلیف محدود کرد بلکه باید در مورد مسائل زنان، حوزه را به عنوان جامعه علمی راهنما و تصحیح کننده حرکت های مختلف بدانند.

از دیگر مشکلاتی که در مسائل بانوان وجود دارد، عدم وجود یک الگوی تربیتی واحد یا عدم ارائه مطلوب آن برای زنان است. در خصوص این مشکل در قسمت راهکارها پرداخته شده است.

۴-۲ نارسایی اقتصادی

گاهی اوقات پائین بودن سطح درآمد و شرایط نامساعد اقتصادی باعث میشود فرصت هایی همچون علم آموزی، مهارت افزایی و... که زمینه های توانمند سازی زنان را فراهم می آورند از بین برود. گرچه نیمی از جمعیت جهان متعلق به بانوان است ولی به دلیل عدم برخورداری از امکانات اولیه سهم چشمگیری در مشارکت های اقتصادی ندارند و این ضعف را باسیستم حمایتی و تامین اجتماعی قوی میتوان رفع کرد.

۵-۲ ضعف حکومتی

زن به عنوان عضوی از این جامعه عظیم به جایگاه تصنعی و تشریفاتی نیاز ندارد بلکه در برنامه ریزی های کلان کشور، مسئولیت هایی برای بانوان فرض شود. تعداد زیادی از زنان ما مشغول خانه داری هستند که در برنامه ریزی های کلان مورد غفلت واقع شده اند. همچنین در سیاستگذاری ها و برنامه های ملی از راه های مشارکت، حضور زنان در عرصه های مختلف است که به دلیل عدم تساوی در بعضی قوانین به سهم واقعی خود نرسیده اند و این نیازمند اصلاح و بازنگری در قوانین است.

---

۱. حکمت آرا مسائل و مشکلات زنان؛ ریشه ها و راه حل ها

ریشه مشکلات زنان در دو چیز است؛ یکی عدم درک صحیح از جایگاه حقیقی و شان و منزلت زن و دیگری درک نادرست از کانون خانواده و رفتار های نادرست در خانه. این باعث الگو گرفتن از غرب و افزایش تجمل گرایی، مد گرایی، افراط در خودنمایی در بیرون از خانه و تازه طلبی شده است.

علم آموزی و معرفت افزایی برای دختران و زنان، باعث می شود به جایگاه حقیقی خود در اجتماع پی ببرند و دید روشن تری به مسائل جامعه پیدا کنند. اگر در جامعه اسلامی زن، در بعضی از خانواده ها به حقوق خود نمی رسد، نشان دهنده عدم وجود قوانین مترقی نیست بلکه فرهنگ لازم وجود ندارد که باید با آگاهی بدست آید.

۳. چه راهکار هایی برای توانمند سازی بانوان پیشنهاد می شود؟

از نظر اسلام میدان برای فعالیت های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی بانوان باز است و این وظیفه ی قانونگذاران در جامعه اسلامی است که باید با تاکید بر موازین اسلامی و اصلاح قوانین بیش از پیش زمینه حضور و فعالیت بانوان را در عرصه های مختلف طراحی کنند تا بتوانند به جایگاه مناسب خود در سطوح مدیریتی و تصمیم گیری دست یابند. و با بستر سازی برای این نیروی بنیادی عظیم توسعه کشور را سرعت ببخشند.

استعداد های بالقوه زنان یکی از منابع سرمایه گذاری است در کشورهای در حال توسعه است. و موثر ترین راه برای شکوفا شدن این استعداد ها آموزش است. بی تردید میزان مشارکت اجتماعی زنان، با سطح سواد و تحصیلات آنان ارتباط تنگاتنگ دارد؛ زیرا علاوه بر نقش تحصیلات در علاقه مندی زنان به مسائل اجتماعی، زمینه ساز دستیابی به دیگر امکانات جامعه از قبیل مشاغل و منابع درآمد و کسب تجربه و آگاهی های سیاسی و اجتماعی آنان میگردد.^۱ اکنون نیز بسیاری از زنان در مقاطع مختلف تحصیلی هستند که قطعاً در آینده نقش بزرگی در توسعه اقتصادی کشور ایفا میکنند.^۲

در کتاب آسمانی قرآن هر کجا واژه انسان به کار رفته منظورش نوع انسان است، هم زن و هم مرد، در آیه ۱۳ سوره مبارکه حجرات^۳ نیز نوع انسان منظور است و برتری در میزان تقوا معرفی شده است. در سایر آیات نیز به ارزش و اهمیت زن و رعایت حقوق او توصیه شده است. از جمله حقوق زن که در این نوشته به آن پرداخته شده است توانمند کردن بانوان است تا با این روش میزان تاثیر آنان در اجتماع بیشتر شود.

اشتغال برای زنان دارای همسر در مجموعه خانواده، به ویژه در خارج از خانه در مرتبه ثانویه قرار دارد و اولویت برای این گروه اداره امور داخلی خانواده است. همانطور که در کلام امیرالمومنین آمده است که: جهاد زن، نیکو شوهرداری است.^۴

۱. چابکی، محدودیت های مشارکت زنان ریشه ها و پیامدها

۲. راستگو، موانع و مشکلات در اشتغال زنان

۳. يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

۴. جعفری تبریزی، شرح نهج البلاغه، حکمت ۱۳۶

و این منافاتی با حفظ کانون خانواده ندارد، همانگونه که در کلام رهبر فرزانه انقلاب اسلامی آمده است:

"علت این که اسلام این قدر به نقش زن در داخل خانواده اهمیت می‌دهد، همین است که زن اگر به خانواده پایبند شد، علاقه نشان داد، به تربیت فرزند اهمیت داد، به بچه‌های خود رسید، آن‌ها را شیر داد، آن‌ها را در آغوش خود بزرگ کرد، برای آن‌ها آذوقه‌های فرهنگی - قصص، احکام، حکایت‌های قرآنی، ماجراهای آموزنده - فراهم کرد و در هر فرصتی به فرزندان خود مثل غذای جسمانی چشاند، نسل‌ها در آن جامعه، بالنده و رشید خواهند شد. این، هنر زن است و منافاتی هم با درس خواندن و درس گفتن و کار کردن و ورود در سیاست و امثال این‌ها ندارد."^۱

بانوان با در نظر گرفتن اولویت‌ها و رعایت موازین اسلامی، با اشتغال خود روحیه استقلال و عزت اقتصادی را در خود پرورش میدهند. رهبران جامعه اسلامی همواره خواهان پیشرفت زنان و شکوفایی استعدادهای آنان بوده‌اند و راهکارهایی ارائه داده‌اند. از جمله:

* ترویج فکر « لزوم رشد زنان از لحاظ معنوی و اخلاقی »

* اصلاح قوانین، بالهام از احکام اسلامی

* تبیین نظر اسلام

برای ترویج فرهنگ رشد زنان در زمینه معنویات و اخلاق باید خود زنان نیز بکوشند. همچنین در اصلاح قوانین ناظر بر امور زنان با الهام از احکام اسلامی، کسانی که به معارف اسلامی آگاهی دارند کمک کنند تا به وضع مطلوبشان برسند، و هرجایی که تفاوت میان حقوق زن و مرد جاریست را تبیین کنند تا هرکسی تصدیق کند که قوانین و احکام اسلامی بر پایه طبیعت و فطرت زنان و مردان بنا نهاده شده که با مصالح جامعه نیز مطابقت دارد.

قوانین اسلام مطابق با فطرت بشریست، که با درک درست از آن و اجرای صحیح آن می‌توان امنیت روانی را برای جامعه فراهم کرد و آن را به سوی تعالی سوق داد. اشتباه فاحشی که در اینجا وجود دارد این است که اسلام از تساوی حقوق زن و مرد سخن می‌گوید نه تشابه، این هم بر اساس قابلیت و توانایی‌های او در نظر گرفته شده است.

"برای شکوفایی استعدادی زنان جامعه اسلامی، در درجه اول می‌بایست فرهنگ اصیل اسلامی گسترش پیدا کند که در این صورت به طور طبیعی زنان نیز از این موهبت برخوردار خواهند شد و در مرحله بعد ایجاد سازمان‌های ویژه زنان است تا بتوان جوانب گوناگون حقوق و مسائل و مشکلات زنان را بررسی و رسیدگی کرد. از نظر اسلام زن مبدا همه سعادت هاست."^۲

۱. بیانات خامنه‌ای، زن و بازیابی هویت حقیقی، صفحه ۵۹

۲. امام خمینی، پرتال امام خمینی، نت

در مرحله اول برای شناسایی مشکلات زنان باید نهاد های مختلفی برای بررسی نیازها و مشکلات مربوط به بانوان اختصاص داده شود ، سپس با تخصیص بودجه لازم از طرح هایی که در زمینه مسایل و نیاز های بانوان ارائه شده حمایت گردد. سازمان ها نیز با فرهنگ سازی و تقویت معنویت و عدالتخواهی سطح توانایی و دانایی بانوان را افزایش دهند. در این قسمت به تبیین چند راهکار به طور خاص میپردازیم:

۱-۳ اعطای حق مالکیت

یکی دیگر از راههایی که موجب توانمندی در بانوان میشود اعطای حق مالکیت است همانگونه که در قرآن کریم در آیه ۳۲ سوره نساء می خوانیم:

« لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَ ».

از آن در میابیم که چگونه اسلام به استقلال اقتصادی زن احترام گذارده و بین زن و مرد تفاوتی نگذاشته است. خلاصه آنکه زن در اسلام یک رکن اساسی اجتماع به شمار می رود و هرگز نباید با او معامله یک موجود فاقد اراده و وابسته و نیازمند به قییم نمود.

حدود مالکیت زن در اسلام در بخش های مهریه ،دیه ،ارث، نفقه،جهیزیه و اشتغال مباحی است که به طور مفصل به آن پرداخته شده است. از جمله مالکیت در املاک و مستغلات شیوه ای برای اعطای این حق به زن است که باعث میشود نوعی قدرت معامله بدست آورد که درحالت عادی فاقد آن است. با چنین توانایی هایی بانوان خود را مانند سایر اعضای جامعه احساس میکنند. با افزایش مشارکت ها عزت نفس و اطمینان بیشتری کسب میکنند و تاثیرات مثبتی بر جامعه میگذارند.

۲-۳ مشارکت سیاسی

مشارکت در حوزه سیاست میتواند نقش بزرگی در توانمند سازی بانوان ایفا کند. قرآن کریم به عنوان برنامه زندگی برای همه ی دوران ها به این نکته نیز اشاره کرده است و نمونه هایی از حضور سیاسی بانوان را آورده و بر این حضور صحه گذارده و چنین فعالیت هایی را تجلیل نموده است . که این نمونه ها پایین ترین سطوح مشارکت سیاسی تا امتداد آن به حضور در صحنه های حساس و سرنوشت ساز را شامل می شود.

برای اینکه زن حضور موثر و فعالی در صحنه های سیاسی داشته باشد ،لازم است که با فعل و انفعالات و جریانات سیاسی حاکم بر جامعه آشنایی داشته باشد . در موضعی که انتخاب میکند گرایش قلبی به جریانی داشته باشد که بر اساس حق به وجود آمده و از فعالیت جریان های غیر منطبق با آن احساس ناخشنودی باطنی کند. سپس با داشتن اجازه رای یا اعلام نظر سیاسی یا توانایی نامزدی میتواند حضوری فعال در مشارکت سیاسی را ایفا کند. زمانیکه بانوان بتوانند در چارچوب دین همچون مردان چنین فعالیت هایی داشته باشند ،تساوی بیشتری بین آن ها بر قرار می شود و به حق طبیعی خود میرسند.

در سیره پیشوایان دین نیز حضرت فاطمه زهرا وزینب کبری سلام الله علیهما کامل ترین الگوها معرفی شده اند، کسانی که برای انجام تکلیف الهی که بر دوش انسان هاست فهم درستی از موقعیت ها پیدا میکردند و بهترین کارها را انجام میدادند، حتی اگر نیاز به فداکاری بود.

۳-۳ تربیت الگویی زنان

الگو نقش بسیار مهمی در تربیت و یادگیری دارد. در قرآن کریم که باید سر لوحه عملکرد در جامعه اسلامی قرار بگیرد نیز این شیوه فراوان به کار رفته است که باید در قالب های جذاب و نوین، همچون فیلم و سریال و کارتون و... در تربیت دختران مسلمان به کار گرفته شوند. رسانه ها از جمله صدا و سیما میتوانند با سرمایه گذاری برای کار نقش بسیار موثری در معرفی الگوهای حقیقی از الگوها کاذب داشته باشند و دختران مسلمان را به همانند سازی با الگوهای رفتاری درست تشویق و ترغیب کنند. یکی از عوامل موثر در تکوین شخصیت حقیقی زن مسلمان، تربیت است. بهترین شیوه تربیتی نیز الگوهای عملی است. حال اگر این الگو پذیری آگاهانه و هدف دار باشد مطلوب واقع میشود یعنی پس از تجزیه و تحلیل عقلی و با بصیرت به تقلید از الگو پردازد.

زمانیکه حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها به عنوان بهترین الگو معرفی میشوند باید با گفتار و کردار و سیره علمی و عملی آن حضرت آشنا شد و بر طبق آن وظیفه خویش را در همه ابعاد زندگی سامان بخشید. آن حضرت که در ویژگی عصمت و ولایت مقام والایی دارند الگویی برای عبادت و حیا و حجاب و خانه داری و همسر داری و مادری و... زن مسلمان هستند.

۳-۴ آموزش

ارتقاء سطح دانش زنان تاثیر بسزایی در توانمند شدن آنها دارد. اسلام برای تحصیل دختر و پسر فرقی نگذاشته است. تکلیف برای زنان بیشتر از مردان است و لازمه سازندگی نسل نو و تربیت اسلامی بر عهده زنان جامعه اسلامی است که دانش افزایی کسب این امتیاز را برای آنها آسان تر میکند. هنگامیکه سطح علمی بانوان ارتقاء یابد به شان خود واقف میشوند و بی پایه و اساس بودن تبلیغات سوء را به روشنی درک میکنند، توانایی کنترل رفتار خود را بدست می آورند و آنها را با حقیقت تطبیق میدهند.

در زمینه تحصیل بانوان این نکته در خور توجه است که لازمی تحصیل بی قید بودن نسبت به موازین اخلاقی نیست بلکه با رعایت احکام و قوانین اسلامی نیز میتوان مراتب بالای تحصیلات را طی کرد. علم آموزی روح اندیشه و تامل را در زن ایجاد میکند و موجب معرفت افزایی او میگردد و به این ترتیب سهم او را در مشارکت و فعالیت های اجتماعی افزایش داده و توانمند میسازد. با تقویت فرهنگ مطالعه و کتابخوانی در بین زنان میتوان آنها را با معارف دینی و معارف انسانی آشنا کرد تا ذهن و مغزشان قوت و قدرت پیدا کند.

۳-۵ توانمندی در فضای سایبری

در دنیای پیشرفته امروز حضور زنان در عرصه های مختلف پررنگ شده است و به وضوح دیده می شود که میتوانند در رشد و تعالی خانواده و جامعه تاثیر گذار باشند. فضای مجازی که امروزه همچون فضای حقیقی در زندگی جای گرفته نباید فقط برای سرگرمی بلکه محلی برای آموزش باشد.

فضای سایبر یکی از ابزارهای توانمندی بانوان محسوب میشود که مشارکت آن ها را بدون محدودیت هایی که در دنیای واقعی است فراهم میکند. بانوان مسلمان با کسب مهارت های لازم در جهت معرفت افزایی با رویکرد اسلامی به تولید محتوا میپردازند. توانمندی بیشتر بانوان در استفاده از فضای سایبری منوط به میزان سواد رسانه ای افراد در بخش تولید و مصرف است.

به طور کلی همه راهکارهایی که ارائه شدند در اولین مرحله احساس منفی و سرزنشگر را در زن نسبت به خودش از بین میبرد سپس با مسئولیت پذیری به رفع مشکلات موجود در خود یا جامعه میپردازد یعنی با توانمند سازی میتوان به سوی توسعه گام برداشت.

نتیجه گیری

اهمیت جایگاه بانوان در سطوح مختلف اجتماعی و نقش هایی که در قالب مادری، همسری، مدیری، باغبانی و ... ایفا میکنند امروزه بیش از پیش مورد توجه طراحان و برنامه ریزان جامعه قرار گرفته است. برای پیشرفت و توسعه جوامع مختلف نمیتوان از الگوی واحدی منطبق بر همه فرهنگ ها استفاده کرد. برای اینکه بانوان جامعه اسلامی در فرآیند توسعه بتوانند مشارکتی برابر با مردان داشته باشند لازم است با شناخت عمیق و همه جانبه فرهنگ اسلامی به عنوان آخرین و جامع ترین دین آسمانی برنامه ریزی های لازم صورت بگیرد.

زمانی که درباره توانمند سازی بانوان بحث میشود نباید فقط به دنبال توسعه سیاسی، فرهنگی و اقتصادی بود بلکه باید هدف را اجرای عدالت و کاهش نابرابری بین زن و مرد در جهت توسعه انسانی قرار داد. اگرچه برای توانمند شدن بانوان تسهیل اشتغال یکی از برنامه هاست ولی با افزایش سطح اشتغال آن ها ارتقای منزلت برای آن ها فراهم نمیشود بلکه حضور فعال بانوان در عرصه های مختلف اجتماعی و سیاسی و فرهنگی باعث ظهور استعداد ها و خلاقیت آنها میشود، در این صورت در تصمیم گیری های بزرگ نیز سهیم میشوند و توسعه جامعه را تسهیل میکنند.

شناخت روش های توانمند سازی بانوان با توجه به چهار چوب های جامعه اسلامی از اهداف مورد نظر این مقاله است.

در این مقاله همچنین به بیان موانعی که بر روند توانمندی بانوان تاثیر گذار بوده پرداخته شده است و سعی شده با تبیین جایگاه حقیقی اجتماعی زن به تقویت توانایی های او پردازد و نقش سازنده ی او را در خانواده و مشارکت های اجتماعی

نظیر انتخابات، فعالیت های فرهنگی و مدیریت گروه های مختلف... بیان کند. بانوان در حال حاضر نیز با افزایش آگاهی توانسته اند آرمانهای اسلامی و مذهبی خویش را بدست آورند در توسعه جامعه اسلامی نقش تعیین کننده ای ایفاء کنند.

مشارکت و توانمندی بانوان در تصمیمات بزرگ ملی از شاخص های توسعه در جامعه محسوب میشود که در جوامع مختلف بانوان به اشکال و صور مختلف با جنبش یا نهضت ها به دنبال اعاده این حقوق از دست رفته خود بوده اند، چراکه قدرت های سیاسی همواره دست مردان بوده^۱، از این رو برای بررسی مسائل و مشکلات بانوان پژوهش هایی صورت گرفته از جمله، برگزاری هم اندیشی " بررسی مسائل و مشکلات زنان، اولویت ها و رویکردها" که در سال ۱۳۷۹ توسط حوزه علمیه خواهران صورت گرفته است. که نشان میدهد به دنبال دستیابی به طرحی جامع بوده که تصویر روشنی از جایگاه مطلوب زن ترسیم نماید. لذا توانمند سازی بانوان بر اساس مبانی اسلامی و ویژگی های انسانی او یکی از لوازم توسعه محسوب میشود و با توجه به درصد جمعیتی که به بانوان تعلق دارد یکی از کانون های شکل گیری تغییرات و تحولات در اجتماع هستند.

آنچه از بررسی مقاله بدست می آید این است که عملکرد زنان تاثیر فراوانی در توسعه جامعه اسلامی دارد.

فهرست منابع

*قرآن کریم

- ۱- جعفری تبریزی، محمد تقی، شرح نهج البلاغه، نشر فرهنگ اسلامی، چاپ ۱۱.
- ۲- کربلایی نظر، محسنو جمعی از محققین، زن و بازیابی هویت حقیقی گزیده بیانات حضرت آیت فرهنگ اسلامی الله العظمی سید علی خامنه ای (مد ظله العالی) رهبر معظم انقلاب اسلامی. تهران، انقلاب اسلامی، چاپ یازدهم ۱۳۹۰ ه-ش.
- ۳- حسین خانی، هادی تربیت الگویی زنان در قرآن، تهران، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، چاپ اول، ۱۳۸۲ ه-ش.
- ۴- تهیه کننده دفتر مجله امان، بایسته های زنان منتظر، قم، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج)، چاپ دوم ۱۳۹۵ ه-ش.
- ۵- مکارم شیرازی، ناصر، زن در تفسیر نمونه، تهیه و تنظیم سعید داوودی، قم، انتشارات امام علی بن ابی طالب (ع)، ۱۳۹۳ ه-ش.
- ۶- حبیبی، سلمان، کتاب شناسی توصیفی زن و خانواده، تهیه کننده مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما [استان قم]. قم، دفتر عقل، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما. چاپ اول ۱۳۸۸ ه-ش.

۱. نیکو برش، زن، توسعه و لزوم برنامه ریزی جنسیتی

- ۷- نیکو برش ، فرزانه، "زن، توسعه و لزوم برنامه ریزی جنسیتی" دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، قم، چاپ سپهر ۱۳۸۰ ه-ش.
- ۸- چابکی، ام البنین، "محدودیت های مشارکت زنان ریشه ها و پیامدها"، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، قم، چاپ سپهر ۱۳۸۰ ه-ش.
- ۹- راستگو، الهه، "موانع و مشکلات در اشتغال زنان، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان"، قم، چاپ سپهر ۱۳۸۰ ه-ش.
- ۱۰- نیکو برش، "زن، توسعه و لزوم برنامه ریزی جنسیتی"، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، قم، چاپ سپهر ۱۳۸۰ ه-ش.
- ۱۱- خسروی، محمد علی و همراهان "چگونگی توانمند سازی زنان در عرصه تصمیم گیری سیاسی در ساختار تصمیم گیری ملی و بین المللی".
- ۱۲- حکمت آرا، کاظم، "مسائل و مشکلات زنان؛ ریشه ها و راه حل ها" صفحه ۷۴۴، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، قم، چاپ سپهر ۱۳۸۰ ه-ش.